

IQTISODIY FAOL AHOLINI IJTIMOIIY MUHOFAZA QILISH. XODIMLARNI IJTIMOIIY MUHOFAZA QILISH SHAKLLARI VA MEXANIZMLARI

Oripov Shahzodbek Qobuljon o'g'li

Toshkent viloyati yuridik texnikum o'quvchisi

Annottatsiya: *Ushbu maqolada xodimlarni ijtimoiy muhofaza qilish shakllari va mexanizmlari haqida atroflicha tushuntirib o'tilgan.*

Xotlimlarni ijtimoiy muhofaza qilish tizimi - bu xodim hayotidagi zarur m anfaatlar sohasi bo'lib. uning m iqdoriy va sifatiy tavsiflari davlat vajam ivatning ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy va m adaniy taraqqiyoti darajasi haqida dalolat beradi. Xodim larni ijtim oi y m uhofaza qilish huquqi - bu xalqaro ham jam iyatda tan olingan va davlat tom onidan kafolatlanadigan xodim ning m unosib hayot kechirishi uchun vetarli fiziologik, ijtim oi y va m a'naviy ehtiyojlarini qondirish im koniyatidir. Xodim larni ijtimoiy m uhofaza qilish tizim i ko'p jihatdan mamlakatdagi tartib. jam iyatdagi osayishtalik darajasi. ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning barqarorligi va dinam ikasi bilan bog'liq.

Xodimlarni ijtimoiy muhofaza qilish mezonini bir qator tabiiy va ijtim oi y fanlar ilmiy iste'm oliga kirgan atam a hisoblanadi. Mehnat iqtisodiyoti uni xodim va uning oila a'zolarini yashashlari uchun zarur bo'lgan moddiy mablagi bilan ta'minlash. qashshoqlikning oldini oluvchi hamda ishchi kuchining me'yorida ortiq sarflanishiga yo'l qo'ymaslik nuqtayi nazaridan ko'rib chiqadi.

Xodimlarni ijtimoiy muhofaza qilish masalalaridagi ijtimoiy-mehnat munosabatlari korxona (tashkilot). tarmoq va hudud darajasida amalga oshiriladi. Ularning har bir uchun o 'zaloqa va munosabatlar predm etlari xos bo'lib. bular birgalikda xodimning ijtim oi y holati ham da m ehnat hayoti darajasi va sifati ko'rsatkichlarini belgilaydi. O'z navbatida, xodimlarning ijtimoiy holati va mehnat hayotining sifati insonlar. jamoalar va ijtimoiy guruhlar turmush tarzi, faoliyatining asosiy tavsiflovchilari bo'lib. ikki xil shaklga ega. Birinchisi, bu alohida inson, oila. ijtimoiy guruhlar holatining amaliy darajasi (obyektiv va subyektiv sabablar), ikkinchisi, ijtimoiy kafolatlar ko'rinishidagi ijtimoiy holat. Mazkur ikkinchi shakl amaldagi ijtimoiy mehnat munosabatlarining me'voriy-qonunchilik bilan ta'minlanishini aks ettiradi. Xodimlarni ijtimoiy uhofaza qilish tizim ining holatini belgilovchi elementlardan biri - bu "ijtimoiy xavf-xatar" mezonini bo'lib, uobyektiv ijtimoiy sabablarga ko'ra ish haqi va boshqa mehnat daromadini yo'qotish tufayli, shuningdek, farzandlarni boqish yoki yordamga muhtoj boshqa oila a'zosining tibbiy va ijtimoiy xizmatlarini (reabilitatsiya va rekreatsiya) bajarish evaziga m oddiy jihatdan ta'minlanm aganlikning yuz berish ehtim oli sifatida belgilanadi. "Ijtimoiy xatar" tushunchasi m ehnat iqtisodiyotida ijtimoiy himoya qilishning takror barpo etuvchi modelini yaratish uchun uslubiy vosita sifatida xizmat qiladi, ya'n iijtimoiy xavf-xatar turlari va himoyalanuvchi shaxslar doirasi, ijtimoiy kafolatlar iqdori. ijtimoiy subyektlar (bajaruvchi va buyurtmachi)ning huquqiy

munosabatlari, davlat va maxsus muassasalar sug'urta va ijtimoiy yordamini aniqlanishini nazarda tutadi.

Xodimlarni ijtimoiy muhofaza qilish tizimida quyidagi tarkibiy qismlar ajratiladi:

- ijtimoiy muhofaza subyektlari
 - yollanma ishchi va uning oila a'zolari, buyurtmachi, davlat, ommaviy-huquqiy m aqom ga ega Sug'urta tashkilotlari;
- ijtimoiy muhofaza darajalari
 - individual (bajaruvchi va buyurtm achi) va jamoa (yollanma ishchilarning kasaba uyushm alari hamda buyurtm achilar birlashm alari);
- ijtimoiy muhofaza predmetlari va ularning tuzilishi - xodimlarni yollash va ishdan bo'shatish, kasbiy tayyorgarlik masalalari, mehnat sharoiti. tashkillashtirilishi va m e'yorlari, m ehnatga layoqatlilikni yo'qotishning o'rnini to'ldirish, tibbiy va ijtimoiy-maishiy xizmatni tashkil qilish mexanizm i;
- ijtimoiy adolat va o'zaro yordamning amalga oshirilishi darajasini ko'rsatuvchi ijtimoiy himoya omillari va turlari
 - ijtimoiy ham korlik (yollanm axodim va buyurtm achilarning kengdoiradagi ham korlik usullari bilan) yoki mehnat munosabatlarining ijtimoiy himoyadagi paternalistik munosabatlar bilan uyg'unlashuvidagi qat'iy chegaralanishlar, shuningdek, ushbu ijtimoiy himoya omillari va turlarining uyg'unlashuvi va kombinatsiyasi;
- ijtimoiy muhofaza mezonlari - mehnat hayoti sifatining ijtimoiy kafolatlari va e'tirof etilgan milliy me'yorlari:
 - ishlab chiqarish muhitining holati, mehnat muhofazasi va xavfsizligi; mehnat yuklam alarining ruhiy-fiziologik me'yorlari;
 - mehnat sharoitlari (m ehnat, dam olish, moddiy rag'batlantirish tartiblari); ishchilar salom atligi va mehnat qobiliyati holatlari;
 - kasbiy tayyorgarlikning m alakaviy ko'rsatkichlari; oziq-ovqat m ahsulotlarini iste'm ol qilish m e'yorlari va boshqalar.

Xalqaro Mehnat Byurosi "xodim larni ijtimoiy muhofaza qilish" tushunchasining mazm un va mohivatini yoritish uchun ikki xil yondashuvni qobilaydi. Birinchisi - keng, ya'ni insonni mehnat faoliyati jarayonidagi turmushining deyarli butun sohasini qamrab oluvchi. ikkinchisi- tor, ya'ni ijtimoiy sug'urta va ijtimoiy himoyaga tegishli tarmoqlardir. Shu jumladan. mehnat hayoti sifati va mehnat sharoitlarini yaxshilash bo'yicha hujjatlarda "xodimlarni ijtimoiy muhofaza qilish" tushunchasi keng qo'llanilib, unga quyidagilar kiritilgan:

ish vaqti, mehnatni tashkil etish. mehnat mazmuni. xavfsiz mehnat sharoitlari, ishlab chiqarish muhiti, texnologiyalam i tanlash, ish haqi, ishlab chiqarish sohasi va yashash sharoitlari. Iqtisodchi olim larning xodim larni ijtimoiy muhofaza qilish muammosiga doir qarashlari tahlilini hisobga olgan holda ushbu mezonning predmet va obyektini aniqlash mumkin. "Xodim larni ijtimoiy m uhofaza qilish" mezonining predmeti - bu xodimlar va ularning oilalarini hayot darajasini, eng avvalo . xodim oilasining mehnat va ijtimoiy

maqomini pasaytiruvchi omillardan him oyalashga oid davlat, jamoat tashkilotlari,-ijtimoiy subyektlarning (ishchi va ish beruvchi) ijtimoiy-iqtisodiy qarashlari, amaliy aloqalari va manfaatlaridir.

Xodimlarning mehnat hayoti va ijtimoiy maqomining me'yoriy kechishini buzuvchi omilarga quyidagilar kiradi:

xodimlarning salomatligiga ziyon yetishi va mehnat qobiliyatining yo'qotilish xavfi (kasallik, baxtsiz hodisa, keksalik); ish o'rnini yo'qotishga olib keluvchi kasbiy malakaning yetarli darajada bolmasligi hamda mehnat bozoridagi noxush vaziyat, buning oqibatida moddiy jihatdan ta'minlanmaganlik va ijtimoiy holatidagi o'zgarishlar ro'y beradi. Alohida ishchi uchun bu xavf ehtimoliy-tasodifiy tusga ega, lekin ishchilar guruhi uchun bu xolis ommaviy nuqtayi nazardan ortga qavtarishning imkoni bo'lmagan va muqarrar holatdir. U larning xolisligi va ommaviyligi asosini jamiyat hayoti tartibi, inson organizm ining uning salomatligi va mehnatga layoqatliligi nuqtayi nazaridan qaralishidagi fiziologik qonuniyatlari, shuningdek, ishchilar uchun kasbiy shikastlanish xavfi kabilarning o'zaro bog'langan iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy xususiyatlarining murakkab majmuyi tashkil etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2012 y., 52-son, 583-modda;; qonun hujjatlari malumotlari milliy bazasi,, 03/19/512/2435- son)
2. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2015 ft., 31-son, 411-modda; 2016 y., 8-son, 77-modda; 2017 y., 7-son, 89-modda; qonun hujjatlari malumotlari milliy bazasi, , 08.08.2018y., 09/18/631/1638-son.